

PROF. UCZ. DR HAB. MONIKA PRZYBYSZ
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Teologiczny, Instytut Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa
ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa

Recenzja rozprawy doktorskiej
autorstwa o. mgra Marcina Ciechanowskiego OSPPE

Funkcja ewangelizacyjna rozgłośni katolickich w Polsce.

Studium analityczno-badawcze

formatowania i recepcji przekazów radiowych

ss. 460

Rozprawa doktorska o. mgra Marcina Ciechanowskiego OSPPE wpisuje się w bieżącą dyskusję dotyczącą statystyk religijności i praktykowania w Polsce. Analizując dwa raporty CBOS - „Zmiany religijności Polaków po pandemii” (czerwiec 2022) oraz „Polski pejzaż religijny – z dalekiego planu” (lipiec 2022) trudno nie podkreślić roli takich naukowych opracowań, jak niniejsza dysertacja. W ciągu ostatnich 30 lat, w Polsce obserwowany jest powolny spadek poziomu wiary religijnej, zaś szybszy spadek notuje poziom praktyk religijnych z 69,5 proc. do 42,9 proc. Najbardziej gwałtownie spada liczba regularnie praktykujących młodych dorosłych do 24 roku życia - z 69 proc. w marcu 1992 roku do 23 proc. w sierpniu 2021 roku. Wyzwaniem współczesności staje się dotarcie z przesłaniem Ewangelii zarówno do tych, którzy nigdy nie słyszeli o Chrystusie, jak i tych, którzy od Niego odeszli, a ponadto formacja tych, którzy są w Kościele obecni. Taką rolę, jako jedno z działań komunikacyjnych Kościoła, mogą odegrać rozgłosnie radiowe analizowane przez Doktoranta.

ROZPRAWA I JEJ OCENA

Przedstawiona do zaopiniowania dysertacja doktoranta o. mgra Marcina Ciechanowskiego OSPPE nosi tytuł *Funkcja ewangelizacyjna rozgłośni katolickich w Polsce. Studium analityczno-badawcze formatowania i recepcji przekazów radiowych*. Jej promotorem jest dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin. Praca powstała na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w ważnym dla polskiego medioznawstwa ośrodku tworzącym od wielu lat szkołę

personalizmu w analizach medioznawczych, której dorobek został bardzo dokładnie wykorzystany do prowadzenia badań przez Doktoranta. Najpełniej w rozprawie zaprezentowany został bogaty dorobek dwóch wybitnych Naukowców krakowskiego środowiska, a więc Twórcy i Założyciela tej szkoły – ks. prof. dr. hab. Michała Drożdża, Dziekana Wydziału, oraz Współtwórcy i jednocześnie Promotora pracy, dr hab. Klaudii Cymanow-Sosin, Kierownika dyscypliny i studiów doktoranckich z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach, specjalistki w zakresie mediów i komunikacji wizerunkowej, reklamy, marketingu i public relations.

Praca doktorska liczy 4 rozdziały, które zostały poprzedzone wstępem. Zakończenie stanowią podsumowanie i wnioski. Bibliografia i wykaz rycin dopełniają tekst zasadniczy rozprawy, wraz z wykazem skrótów oraz sigli biblijnych.

Autor rozprawy określa cel badań, który już od początku zakreślony szeroko jako „poszukiwanie istoty funkcjonowania mediów katolickich w Polsce” (s. 10), zostaje następnie dookreślony bardziej precyzyjnie w kolejnych etapach prac nad formułowaniem metod badawczych i dookreśleniem pola badawczego (*Teleologia podjętych badań ilościowych i jakościowych*, s. 190 nn).

Doktorant stawia tezę główną oraz hipotezy i pytania badawcze, które najpierw formułuje w końcowej części pierwszego rozdziału (106-108), aby następnie na początku rozdziału badawczego raz jeszcze do nich powrócić, uszczegóławiając je w postaci hipotez pomocniczych (s. 192-195). Jest to jedno z rozwiązań metodologicznych, rzadziej spotykanych w tego rodzaju pracach naukowych. Pokazuje ono jednak rozwój myśli, badań i refleksji nad nimi, choć jest także wyzwaniem dla czytelnika. Zwyczajowa prezentacja metodologii zebrana we wstępie lub osobnym rozdziale metodologicznym pomogłaby w podkreśleniu ogromu włożonej pracy, dojrzałego warsztatu metodologicznego Autora dysertacji, wielości metod badawczych zastosowanych w pracy i przemyślanej triangulacji badań – od analizy zawartości tzw. tygodnia konstruowanego, poprzez badanie metodą kwestionariusza ankietowego w półtysięcznej grupie respondentów, wywiady pogłębione i eksperckie z twórcami programów oraz dyrektorami stacji radiowych, dyskusję panelową z ekspertami, aż po specjalistyczne badania w Akademickim Centrum Medialnym, w tym z użyciem elektroencefalografu, badania okulograficzne.

Doktorant sięgnął po badania zarówno z zakresu klasycznych badań społecznych, jak i z obszaru neuronauk. Te ostatnie wspierają badania z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach, pomagają określić niektóre faktory towarzyszące odbiorowi treści, a także weryfikują formułowane wnioski i rekomendacje. Zarówno zebrana liczba pół tysiąca odpowiedzi w kwestionariuszu ankietowym słuchaczy, jak i przeanalizowane 672 godziny emisji wyemitowanych audycji, wiele dokumentów źródłowych (dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, literatura przedmiotowa dotycząca ewangelizacji w mediach, literatura z zakresu medioznawstwa, metodologii badań a także liczne raporty branżowe, dotyczące Kościoła, pandemii i religijności etc.) pokazują nie tylko niezwykłą, wręcz benedyktyńską pracowitość Doktoranta, ale także dojrzałość w konstruowaniu koncepcji badawczej, dobrym warsztacie naukowym, ciekawość badawczą do weryfikacji hipotez różnymi metodami, a także przemyślane oraz doskonale prowadzenie pracy przez Promotora, towarzyszące naukowym planom i przedsięwzięciom, wspierające rozwój doktoranta, poszerzające koncepcję badawczą, pozwalające na wszechstronny rozwój naukowy.

Doktorant bardzo szczegółowo opisuje cały proces badawczy w wielu miejscach dysertacji, pieczołowite przygotowanie badań, ich przeprowadzenie, dokonywane w tym procesie zmiany, teleologię prowadzenia badań, założenia wstępne, formułowanie celów cząstkowych, szczegółowych, hipotez pomocniczych, wreszcie pytań badawczych. Również przeprowadzenie badań pilotażowych pokazuje solidne przygotowanie narzędzia badawczego i proces jego doskonalenia. Autor jest więc świadomym metodologiem.

Przeprowadzona analiza zawartości, która jest połączeniem metod jakościowych i ilościowych została przemyślana, zaplanowana zgodnie z najwyższymi standardami metodologicznymi oraz skonstruowana w oryginalnym kluczu kategoryzacyjnym. Wyniki badań empirycznych zostały omówione w oparciu o sformułowane wcześniej dwie zmienne: tygodniowy monitoring programów w ramówce wieczornej czterech badanych stacji, z uwzględnieniem m.in. gatunków medialnych, czasu emisji, kategoryzacji programów, udziału ekspertów i zapraszanych gości, a także drugą zmienną całodobowego monitoringu mediów czterech stacji z 15 marca 2020 roku po ogłoszeniu zmian związanych z pandemią Covid-19. Analiza tych materiałów pozwoliła udowodnić realizowanie funkcji ewangelizacyjnej poszczególnych stacji w różnym wymiarze i różnej formie, a także wypełnianie *Rezolucji 1003 Zgromadzenia*

Parlamentarnej Rady Europy z 1 lipca 1993 roku odnośnie do przekazu informacyjnego i etyki dziennikarskiej.

Przeprowadzone na potrzeby pracy wywiady eksperckie są cennym i unikalnym źródłem odnośnie do samego procesu ewangelizacji, funkcji ewangelizacyjnej w mediach, ze szczególnym uwzględnieniem radia katolickiego, ale także odnośnie do kwestii misyjności środków społecznego przekazu, działań Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie pandemii koronawirusa.

Autor zna dobrze różne teorie komunikacji społecznej, ze swobodą i erudycją sięga do nich fragmentarycznie lub całościowo w określonym kontekście i prezentuje je, pogłębiając ich interpretację i refleksję nad nimi dla szczególnego medium, jakim jest radio. Analiza autorska Doktoranta to ujęcie holistyczne – obejmujące radio w tradycyjnym rozumieniu, ale także wszystkie formaty popularyzujące audycje wewnętrzne, radiowe, również zewnętrzne mechanizmy współzależne, multimedialność, a więc strona internetowa, media społecznościowe, ogłoszenia w innych mediach itp. Końcowe rozszerzenie koncepcji o syntetyczną deskrypcję witryn WWW poszczególnych radiostacji, kanałów social media oraz odwołań wewnętrznych i zewnętrznych tych podmiotów pokazuje szeroki horyzont badawczy Autora, a jednocześnie umiejętność wyboru właściwego pola badawczego do pogłębionych badań empirycznych.

Bardzo ciekawym konceptem tej pracy jest fakt wyboru do analizy jedynie funkcji ewangelizacyjnej. Autor dysertacji sam precyzuje powód tej decyzji już w pierwszym akapicie wstępu podkreślając funkcję, jaką powinny pełnić środki społecznego przekazu (s. 4), a więc ewangelizację. Nie oznacza to jednak braku omówienia innych funkcji radia jako medium komunikacji społecznej.

Równie wartościowym działaniem naukowym jest analiza różnego rodzaju radiostacji, aby móc przyjrzeć się fenomenowi radia jako specyficznego kanału komunikacji społecznej – od radiostacji ogólnopolskiej, poprzez medium o zasięgu regionalnym, z uwzględnieniem kanału o zasięgu lokalnym, poprzez serwis internetowy rozwijający się do rozgłośni radiowej.

Dysertacja jest niezwykle cennym źródłem dla dalszych Badaczy ze względu na liczne źródła, które znajdują się w pracy – od statutów badanych radiostacji, szereg rycin prezentujących dane pochodzące z ośrodków badania słuchalności radia, poprzez

wzory kwestionariuszy ankietowych, prezentację wykresów z badań z tych kwestionariuszy, zestawień tabelarycznych monitoringu całodobowego i tygodniowego etc.

Bardzo ciekawymi opracowaniami są zestawienia i omówienia cech współczesnych komunikatorów w zakresie preewangelizacji (współodczuwanie, życzliwość, wielkoduszność, odwaga i pokora – pytanie czy kwestia wiarygodności i prawdomówności odgrywa tu znaczenie?), czynniki określające reewangelizację (nowy kontekst, odbiorca, zapał, metody, środki wyrazu, wymagania względem ewangelizatora, treść), istotne wartości w kontekście reewangelizacji (pokora, miłosierdzie), czy wreszcie wartości uniwersalne w procesie postewangelizacji i budowania wspólnoty (prawda, dobro, odpowiedzialność, godność, sprawiedliwość, wolność, miłość).

Wartościowym elementem pracy są także liczne podsumowania, cząstkowe refleksje nad opracowanym materiałem badawczym, jak na przykład skategoryzowanie 3 typów strategii ewangelizacyjnych (s. 360-364): preewangelizacyjnej, ewangelizacyjnej *sensu stricto*, katechetyczno-duszpasterskiej. W każdej z tych strategii Doktorant sformułował również wspólne wymogi: „używania prawidłowego języka i zwracania się do słuchacza oraz stosowania właściwych formuł w odniesieniu do treści religijnych i pozareligijnych; rzetelności i uczciwości dziennikarskiej w pozyskiwaniu i przygotowaniu materiałów; stosowaniu reguł konwersacyjnych i szacunku względem każdego słuchacza; zachowania zasad odpowiedniego doboru treści w duchu uniwersalnych wartości” (s. 364).

Równie cennym dla medioznawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem etyki mediów, jest ostatni – czwarty rozdział pracy, poświęcony dziennikarstwu jakościowemu, uwzględnieniu odbiorcy jako ważnego elementu komunikacji współczesnych nadawców medialnych. Rozdział ten, wsparty badaniami empirycznymi z obszaru *neuroscience*, oprócz zbadania poziomu zaangażowania w odbiór programów radiowych w kontekście sześciu emocji, zawiera również rekomendacje dla twórców programów o tematyce ewangelizacyjnej w rozgłoszeniach katolickich (s. 393-399), w odniesieniu do formułowanych już przez naukowców wielu koncepcji, kategoryzacji i opracowań w zakresie medioznawstwa, które Autor dysertacji zebrał, przeanalizował i omówił szczegółowo z uwzględnieniem specyfiki radia, formułując 3 filary dziennikarstwa jakościowego (s. 399).

Ostatnia część recenzji dotyczy bibliografii. W I rozdziale Autor posłużył się bogatą literaturą w zakresie nauczania Kościoła odnośnie do ewangelizacji i częściowo także do mediów. To cenne źródła, pokazujące obeznanie Doktoranta z literaturą źródłową. W kolejnych rozdziałach literatura przedmiotu została rozszerzona o materiały z zakresu medioznawstwa, a także metodologii badań, raporty i opracowania. Jedyna uwaga recenzenta, czyniona z życzliwością jedynie jako propozycja, to jej podział zgodnie z dyscyplinami, który mógłby uszczegółowić opracowania z zakresu medioznawstwa, metodologii, literaturę teologiczną etc. Wprawdzie dokumenty Kościoła zostały wydzielone, jednak w dobie internetu źródła pochodzące z sieci (netografia) mają taką samą rangę, jak materiały drukowane ze względu na digitalizację opracowań naukowych (artykułów, książek), jak i raportów, dokumentów prawnych, raportów, ale wśród nich występują także opracowania publicystyczne, a także wręcz noszące znamiona materiałów nieposiadających jakiegokolwiek wartości naukowej. Dlatego podział na literaturę oraz netografię może być po pierwsze nierozłączny, po wtóre nie ukáže w pełni interdyscyplinarności dysertacji, gdy obok siebie występują dzieła Arystotelesa, Berelsona, współczesnych polskich medioznawców, materiały wtórne omawiające badania i wywiady (np. J. Kloch, s. 445), jak i dzieła wybitnych teologów (Ratzinger, s. 449 itp.), czy też Ojców Kościoła i teologów pierwszych wieków (św. Augustyn, św. Ireneusz, s. 450 itp.). Uporządkowanie bibliografii byłoby cennym działaniem przed ostatecznym wydaniem dysertacji w postaci druku w wydawnictwie naukowym (źródła pierwotne, źródła wtórne, dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, literatura przedmiotu w podziale na dyscypliny naukowe, a także literatura pomocnicza, w tym słowniki itp.).

KONKLUZJE

W rozprawie jest wiele wartościowych wyników badań Doktoranta, odnoszących się do modelu komunikacji Kościoła jako ewangelizacji w przestrzeni radiowej. Należą one do cennych danych wypracowanych przez Doktoranta, unikalnych i opracowanych ze znanstwem zarówno samej instytucji Kościoła, jak i dobrej znajomości radia jako kanału komunikacji społecznej, a ponadto nauczania Kościoła w zakresie ewangelizacji i aspektów pastoralnych tych działań, wraz z uwzględnieniem szerokiej wiedzy z zakresu metodologii. Nie są to rozważania jedynie teoretyka mediów i teologa, ale także kapłana, duszpasterza i praktyka. Doktorant włożył wiele pracy w zgromadzenie i opracowanie danych w odniesieniu do komunikacji radiowej, ewangelizacji,

a ponadto w przełożenie teorii komunikacyjnych na płaszczyznę specyficznego pola badawczego, jakim jest formatowanie i recepcja przekazów radiowych. Powyższe dane wynikające z badań Doktoranta to pierwsze publikacje na ten temat. W przyszłości będą służyć jako materiał porównawczy do kolejnych analiz. W pracy jedyną kwestią, która mogłaby się pojawić, choć jest to jedynie życzliwa refleksja, jest krytyczne podejście do ewangelizacji w mediach w postaci syntetycznego omówienia przeszkód dla ewangelizacji w radiu (choć zawarty jest punkt 3.1.3 dotyczący usuwania przeszkód i uprzedzeń oraz świadectwo życia jako fundamentalne zadania dziennikarstwa w procesie ewangelizacji, s. 48-56, jednak jest to perspektywa teologiczna, czy też fragmentarycznie ukazywane np. słabości mediów, s. 100), wyzwań, problemów związanych ze stroną ekonomiczną, organizacyjno-zarządzającą, personalną, dynamiki zmian technologicznych, trendów w komunikacji społecznej oraz przemian społeczno-religijnych. W związku z tym, w czasie obrony rozprawy doktorskiej, chętnie podejmę dyskusję nad problemami łączącymi się z dysertacją przedstawioną do recenzji w poniższych dwóch kwestiach.

Pytania do Doktoranta

Pytanie 1: Jak dziś dotrzeć skutecznie z radiowymi materiałami ewangelizacyjnymi do młodzieży niewierzącej i deklarującej niepraktykowanie, w kontekście: polaryzacji, baniek informacyjnych, zjawiska echo chamber, algorytmizacji w mediach społecznościowych?

Pytanie 2: W jaki sposób promować nauczanie Kościoła dotyczące zasad moralnych i seksualności człowieka, ochrony życia czy podstaw wiary wśród młodzieży?

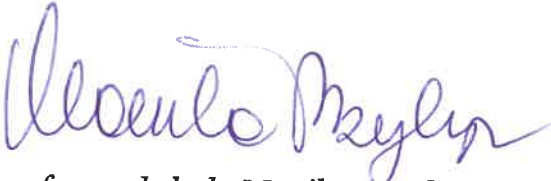
OPINIA KOŃCOWA

Rozprawa niewątpliwie zasługuje na wydanie ją drukiem w całości tak szybko, jak się tylko da, być może z ewentualnym wydzieleniem elementów metodologicznych w osobnej części, dla ułatwienia lektury czytelnikowi, aby mogła ona trafić nie tylko do badaczy, ale także duszpasterzy, liderów świeckich wspólnot i stowarzyszeń, a także osób zakonnych i konsekrowanych. Jest to bowiem cenna lektura dla szerokiego grona odbiorców i bardzo wartościowe naukowe opracowanie.

Doktorant swoimi badaniami wniósł wiele zupełnie nowych danych odnośnie do komunikacji cyfrowej Kościoła w Polsce, wprowadził ciekawą ścieżkę triangulacji metodologicznej do badań, sformułował wiele cennych refleksji i wniosków dla pola badawczego komunikacji w instytucjach eklezyjalnych. Istotne i nowe co do skali są też wieloaspektowe analizy materiału pochodzącego z badanych rozgłośni radiowych.

W związku z powyższym stwierdzam, że rozprawa naukowa o. mgra Marcina Ciechanowskiego OSPPE spełnia wszystkie kryteria wymienione w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późniejszymi zmianami)*.

Wnoszę o dopuszczenie o. mgra Marcina Ciechanowskiego OSPPE do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. ucz. dr hab. Monika Przybysz

Warszawa, 22.09.2022 r.